

O RECITIRE A EXPRESIEI
„Μετὰ δὲ τὸ ἐμπλησθῆναι οὕτως εὐχαριστήσατε”
DIN DIDACHIA CELOR DOISPREZECE APOSTOLI.
MIZĂ FILOLOGICĂ SAU CONOTAȚII TEOLOGICE?

Drd. Alexandru PRELIPCEAN
Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Aristotel” din Tesalonice

Abstract

Presented in a terse form in textbooks of Patrology or Christian literature, dictionaries, encyclopaedias, or in extensive form in monographs, studies, as well as various critical editions – the latest being drafted in 1978 by Willy Rordorf and André Tuilier –, Teachings of the Twelve Apostles or Didascalía [Didache] of the Twelve Apostles (in Greek: Διδαχή τῶν δώδεκα ἀποστόλων) is a small work, inauthentic, which early Church honored her in a special way. In this study we will refer only to the phrase μετὰ δὲ τὸ ἐμπλησθῆναι οὕτως εὐχαριστήσατε contained in the tenth Book of the Didache. The expression itself, though simple at first textual analysis has born over times contradictions of character „thanksgiving”. More specifically: does the content of this expression reflects the order of agape and the Eucharist itself?

Keywords: Didache, Eucharist, love feast, History of Church, Liturgy

Preliminarii și scurte remarci cu privire la acest subiect în literatura internațională

Prezentată într-o formă lapidară în cadrul manualelor de *Patrologie* sau de *Literatură creștină*, a dicționarilor, enciclopediilor, sau extinsă în monografiile, studii de specialitate¹, precum și în diferitele ediții critice – cea mai nouă fiind redactată în 1978 de Willy

¹ Redăm mai jos, în ordine diacronică, diferite manuale de *Patrologie* și de *Literatură creștină*, unde se pot identifica numeroase surse bibliografice pentru tema noastră: Adolf Harnack, *Die Chronologie der Altchristlichen Litteratur bis Eusebius*, Erster Band, J.C. Hinrichs'sche Buchhandlung, Leipzig, 1897, pp. 428-438; Bernard Schmid, *Manual of Patrology*, freely translated from the Fifth German Edition by a Benedictine, St. Louis, 1899, pp. 65-68; Otto Bardenhewer, *Patrology. The Lives*

Rordorf și André Tuilier², *Învățătura a celor doisprezece Apostoli* sau *Didascalía [Didabia] celor doisprezece Apostoli (Διδαχή τῶν δώδεκα ἀποστόλων)* este o lucrare de mici dimensiuni, neautentică, pe care Biserica primară a prețuit-o într-un mod cu totul special³. Textul *Didabiei* cuprinde patru teme centrale, sintetizate în cadrul celor șaisprezece fragmente: un rezumat al învățaturii morale creștine (cap. I-VI se bazează pe izvoare grecești, precum *Tabula lui Kebet*, *Vechiul Testament* și *Manualul supunerii*), probleme ale cultului

and Works of the Fathers of the Church, translated from the second edition by Thomas J. Shahan, Freiburg im Breisgau and St. Louis, 1908, pp. 19-22; Herman Jordan, *Geschichte der altchristlichen Literatur*, Verlag von Quelle&Meyer, Leipzig, 1911, pp. 346-348; Δημητρίου Σίμου Μπαλάνου, *Πατρολογία. Οι εκκλησιαστικοί Πατέρες και συγγραφείς των ὀκτώ πρώτων αἰώνων*, Τύποις Ι.Α. Αλευροπούλου, Ἐν Αθηνáις, 1930, pp. 36-40; Fulberto Cayré, *Patrologia e Storia della Teologia*, Primo volume: primo e secundolibro, traduzione di D. Tebaldo Pellizzari, Società di S. Giovanni Evangelista, Roma, 1936, pp. 42-51; Berthold Altaner, *Patrologie*, Herder&Co. Verlagsbuchhandlung, Freiburg im Breisgau, 1938, pp. 89-95; Κωνσταντίνου Γ. Μπονή, *Χριστιανική Γραμματεία ἢτοι Φιλολογική και κριτική ιστορία των Πατερῶν και Εκκλησιαστικῶν Συγγραφέων*, τόμος πρώτος: Οι λεγομένοι Αποστολικοί Πατέρες, Ἐν Αθηνáις, 1977, pp. 296-328; Δημητρίου Τσάμη, *Εκκλησιαστική γραμματεία*, τόμος Α', Ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 1983, p. 11 (2001, Ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, pp. 29-34); Johannes Quasten, *Patrology*, vol. I: „The Beginnings of Patristic Literature. Christian Classics”, 1986, pp. 29-39 [tradusă în italiană de Johannes Quasten, *Patrologia*, vol. I: „Fine al Concilio di Nicea”, traduzione italiana del Dr. Nello Beghin, Marietti, 2000, pp. 34-43]; Δημητρίου Σ. Μπαλάνου, *Οι Πατέρες και συγγραφείς της αρχαίας Εκκλησίας*, Ἐν Αθηνáις, 2016, p. 15; Κωνσταντίνου Μ. Φουσκα, *Θέματα πατρολογίας*, Ἐκδόσεις Συμμετρία, Αθήνα, 1994, pp. 38-40; Παναγιώτη Κ. Χρηστού, *Ελληνική πατρολογία*, τόμος Β': Γραμματεία τῆς περιόδου τῶν διωγμῶν, Ἐκδοτικός Οἶκος Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη, 2008, pp. 25-37; Στυλιανού Γ. Παπαδοπούλου, *Πατρολογία*, τόμος Α': εἰσαγωγή, Β' και Γ' αἰῶνας, Ἐκδόση Δ', Αθήνα, 2000, pp. 170-173 (traducere de Prof. dr. Stylianos G. Papadopoulos, *Patrologie*, vol. I: „Introducere. Secolele II și III”, traducere de Lector dr. Adrian Marinescu, Editura Bizantină, București, 2006, pp. 165-168); Παναγιώτου Κ. Χρηστού, *Εκκλησιαστική γραμματολογία. Πατέρες και θεολόγοι του Χριστιανισμού*, τόμος Α, Ἐκδοτικός Οἶκος Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη, 2005, pp. 30-32; Αθ. Αραμπατζή, *Χριστιανική Γραμματεία*, τόμος Α': Εκκλησιαστικοί συγγραφείς και κείμενα της πρώτης χιλιετίας, Ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 2008, pp. 45-47.

² *La Doctrine des douze Apôtres (Didachè)*, Introduction, texte, traduction, notes, appendice et index par Willy Rordorf et André Tuilier, col. „Sources Chrétiennes” (*SCb*), 248, Les Éditions du Cerf, Paris, 1978. Pentru toate edițiile, vezi: *Ibidem*, pp. 129-130, iar pentru traducerile actuale în limbile moderne, vezi „Învățătura celor doisprezece Apostoli”, în: *Scriverile Părinților Apostolici*, traducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, în col. „Părinți și Scriitori bisericești” (*PSB*), 1, EIBMBOR, București, 1979, p. 22.

³ Bernard Schmid, *op. cit.*, p. 65; Στυλιανού Γ. Παπαδοπούλου, *op. cit.*, p. 170 (traducere de Prof. dr. Stylianos G. Papadopoulos, *op. cit.*, p. 165).

creștin (cap. VII-X, ghid practic în legătură cu taina Botezului și a Euharistiei, precum și îndrumări privitoare la post), probleme ale conduitei eclesiastice (cap. XI-XV, semnele de distingere a profesorilor) și aspecte eshatologice (cap. XVI)⁴.

Deși simplă ca structură și motive, *Didabia* naște încă și astăzi numeroase controverse. Specialiștii nu au ajuns la un *consensum* în ceea ce privește teme precum împărțirea operei (în două⁵, trei⁶ sau patru părți⁷), timpul redactării ei (în primul⁸ sau al doilea secol⁹) sau locul (oscilându-se între Siria și Palestina¹⁰).

⁴ Δημητρίου Τσάμη, *op. cit.*, p. 11 (2001, pp. 30-34); Παναγιώτου Κ. Χρήστου, *op. cit.*, p. 31; Στυλιανού Γ. Παπαδοπούλου, *op. cit.*, p. 171 (traducere de Prof. dr. Stylianos G. Papadopoulos, *op. cit.*, pp. 165-166); Αθ. Αραμπατζή, *op. cit.*, pp. 45-46.

⁵ Otto Bardenhewer, *Patrology...*, p. 19 („In length it about equals the Epistle to the Galatians, and is divided into two parts”); Bernard Schmid, *op. cit.*, p. 66 („According to its contents, the work consists of two parts”); Johannes Quasten, *Patrology...*, p. 30 („The entire treatise is divided into sixteen chapters in which two main divisions are clearly discernible”; trad. italiană: Johannes Quasten, *Patrologia...*, p. 35).

⁶ Herman Jordan, *op. cit.*, p. 347 („Zu diesem Zwecke behandelt sie drei Dinge”); Fulberto Cayré, *op. cit.*, p. 44 („La Didaché è un opuscolo diviso in 16 capitoli, che si possono raggruppare in *tre parti* e in un *epilogo*”; putem considera patru părți, dacă adăugăm și epilogul); Κωνσταντίνου Γ. Μπονή, *op. cit.*, p. 302 („Η Διδαχή περιλαμβάνει τρία σαφώς διακρινόμενα μέρη”); Κωνσταντίνου Μ. Φούσκα, *op. cit.*, p. 39 („Η Διδαχή δύναται να διαιρεθῆ εἰς τρία κύρια μέρη”).

⁷ Prezentări rezumative ale celor patru părți, vezi la: Δημητρίου Τσάμη, *op. cit.*, p. 11 (2001, pp. 30-34); Παναγιώτου Κ. Χρήστου, *op. cit.*, p. 31; Στυλιανού Γ. Παπαδοπούλου, *op. cit.*, p. 171 (traducere de Prof. dr. Stylianos G. Papadopoulos, *op. cit.*, pp. 165-166); Αθ. Αραμπατζή, *op. cit.*, pp. 45-46.

⁸ Herman Jordan, *op. cit.*, p. 367 („Aber wir kennen nicht den Verfasser und es schwanken die Ansichten darüber, ob die Schrift bereits in den letzten Jahrzehnten des I. Jahrh. oder erst um 140 entstanden ist”); Otto Bardenhewer, *op. cit.*, p. 20 („It was probably composed in the last decades of the first century...”); Fulberto Cayré, *op. cit.*, p. 43 („La Didaché fu scritta verosimilmente tra il 70 e il 90, benché certi critici vogliano ritardare la *sua composizione* fino al 120 o al 150”); Bernard Schmid, *op. cit.*, p. 66 („The majority, however, of the learned assume the last quarter of the first century to be the time of its composition...”); Johannes Quasten, *Patrology...*, p. 37 („All these facts aid in attesting that the Didache must have originated between 100 A.D. and 150 A.D.”; trad. italiană: Johannes Quasten, *Patrologia...*, p. 41).

⁹ Κωνσταντίνου Γ. Μπονή, *op. cit.*, p. 301 („ὡς χρόνος δὲ συντάξεώς της τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ β' αἰῶνος”); Δημητρίου Σ. Μπαλάνου, *op. cit.*, p. 15 („ἐγγραφή περὶ τὰ μέσα τοῦ δευτέρου αἰῶνος”).

¹⁰ Otto Bardenhewer, *op. cit.*, p. 20 („It was probably composed in the last decades of the first century, most likely in Syria or Palestine”).

În prezentul studiu vom face referire doar la expresia *μετὰ δὲ τὸ ἐμπλησθῆναι οὕτως εὐχαριστήσατε*¹¹ cuprinsă în cadrul cărții a X-a a *Didachiei*. Formula în sine, deși simplă la o primă analiză textuală, a născut de-a lungul vremurilor multe contradicții cu privire la caracterul „mulțumirii”. Mai concret: în cuprinsul acestei expresii se oglindește rânduiala unei agape sau a Euharistiei propriu-zise? Ideile propuse de diferiți autori occidentali, precum P. Ladeuze, H. Leclercq, P. Batiffol, Hans Lietzmann, Jean-Paul Audet, Arthur Vööbus, Johannes Betz, Ivan Karabinov, sintetizate de Fulberto Cayré¹² și Karl Christian Felmy¹³, au condus spre multiple direcții, dintre cele mai diverse. În marea direcție a ipotezelor vorbim mai degrabă de un banchet semiliturgic (*banchetto semiliturgico*), cunoscut sub numele de „agapă”¹⁴. Problema nu a fost rezolvată nici măcar astăzi, iar discuțiile în contradictoriu, bazate pe diferite ipoteze mai mult sau mai puțin sustenabile, par a nu-și (mai) găsi „rezolvarea”. Redăm mai jos numai câteva direcții pentru a înțelege „fenomenul” științific în amploarea sa.

Deși nu vorbesc în mod clar despre citatul propus de noi spre analiză, patrologii eleni Dimitrios Tsamis¹⁵ și Pannayotis Hristou¹⁶ văd în cele două pasaje traduse mai jos doar ceremonialul potirului și al pâinii, în acord cu tradiția Evangheliei lui Luca (*προηγείται ἡ εὐλογία τοῦ ποτηρίου καὶ ἀκολουθεῖ τοῦ ἄρτου σύμφωνα μέ την παράδοση τοῦ τρίτου Εὐαγγελίου*). Spre același ceremonial euharistic și spre mulțumirea adusă după primirea Euharistiei de cei botezați merge și Johannes Quasten, în a sa *Patrologie*: „The opinion advanced more than once, that we have here no specific Eucharistic prayers but simply table prayers, is untenable. The discussion of the Eucharist is closely connected with that of baptism and the two are evidently associated in the author’s mind. Unbaptized persons are moreover expressly excluded from the reception of the Eucharist. The tenth chapter cites a prayer to be said after receiving”¹⁷.

¹¹ *Didasc.*, X, 1 (*SCb Didasc.*, 248, 10.1, 178, Rordorf/ Tuilier).

¹² Fulberto Cayré, *op. cit.*, pp. 49-50.

¹³ Karl Christian Felmy, *Vom urchristlichen Herrenmabt zur Göttlichen Liturgie der Orthodoxen Kirche. Ein historischer Kommentar*, în col. „Oikonomia”, 39, Erlangen, 2000, pp. 8-9.

¹⁴ Fulberto Cayré, *op. cit.*, p. 49.

¹⁵ Δημητρίου Τσαμη, *op. cit.*, pp. 31-32.

¹⁶ Παναγιώτου Κ. Χρήστου, *op. cit.*, p. 31.

¹⁷ Johannes Quasten, *Patrology...*, p. 32 (trad. italiană: Johannes Quasten, *Patrologia...*, p. 37).

Nici Konstantinos Mbonis nu indică în mod sigur și clar dacă expresia în sine trebuie considerată ca aparținând simplelor rugăciuni de la masă, separate de rugăciunea Tainei euharistice. Vorbind despre expresia *μετὰ δὲ τὸ ἐμπλησθῆναι οὕτως εὐχαριστήσατε*, Mbonis declară: „De asemenea, în capitolul X.1., în «μετὰ δὲ τὸ ἐμπλησθῆναι οὕτως εὐχαριστήσατε» nu avem nici un indiciu că este vorba numai de simplele rugăciuni de la masă în sinaxele Iubirii. Expresiile acestea «ἐμπλησθέντες», «χορτασθέντες», «πλουτισθέντες» se întâlnesc și în Sfânta Liturghie»¹⁸. Mult mai direct pare a fi Konstantinos Fouskas, care în lucrarea sa *Probleme de patrologie*, privește mențiunile cuprinse în capitolele IX și X ca posibile imagini ale agapei frățești¹⁹.

Spațiul românesc și rezolvarea „ecuației”

În spațiul românesc, pr. Dumitru Fecioru pare a fi primul teolog ce rezolvă „ecuația” atât de spinoasă. În lapidara sa introducere de la *Didahie*, el scrie următoarele: „Euharistia este precedată de două rugăciuni de invocare: una pentru potir, alta la frângerea pâinii; *după împărtășire urmează rugăciunea de mulțumire* (subl. n.)”²⁰. Mai mult chiar, traducând în mod eronat *μετὰ δὲ τὸ ἐμπλησθῆναι οὕτως εὐχαριστήσατε* prin forma „după ce v-ați împărtășit, mulțumiți așa”²¹, pr. Fecioru trasează în mod clar linia dorită, pentru a fi în consonanță cu introducerea sa: capitolul al IX-lea se referă clar la un ritual euharistic, iar în capitolul al X-lea nu ne-am referi la o sinaxă (agapă), ci la mulțumirea de după Împărtășire.

În mod paradoxal, unele traduceri românești ale *Didahiei* premergătoare procesului traductologic din *PSB*²², merg spre același

¹⁸ Κωνσταντίνου Γ. Μπονή, *op. cit.*, p. 303 („Ἐπίσης τὸ ἐν κ.Χ,1: «Μετὰ δὲ τὸ ἐμπλησθῆναι οὕτως εὐχαριστήσατε» οὐδεμία ἀπόδειξις εἶναι ὅτι πρόκειται μόνον περὶ ἀπλῶν εὐχῶν τῆς τραπέζης κατὰ τὰς συνάξεις τῆς Ἀγάπης. Αἱ αὐταὶ ἐκφράσεις «ἐμπλησθέντες», «χορτασθέντες», «πλουτισθέντες» ἀπαντῶσι καὶ ἐν τῇ Θ. Λειτουργίᾳ”).

¹⁹ Κωνσταντίνου Μ. Φούσκα, *op. cit.*, pp. 39-40 [„Δὲν εἶναι βέβαιον ἂν αἱ ὑπάρχουσαι ἐν κεφ. 9-10 προσευχαὶ ἀναφέρονται εἰς τὸ μυστήριον τῆς Θ. Εὐχαριστίας, ἥτις ὀνομάζεται «θυσία» (14). Προφανῶς αὐταὶ ἀναφέρονται εἰς τὰς ἀγάπας”].

²⁰ Vezi: „Introducerea”, la *PSB* 1, p. 21.

²¹ *PSB* 1, X, 1, p. 29.

²² În ordine cronologică: Șt. Berechet, *Învățătura celor 12 Apostoli (Διδαχὴ τῶν δώδεκα ἀποστόλων)*, în „Biserica Ortodoxă Română”, seria a II-a, anul XL (1922), nr. 10 (496), pp. 777-782; Pr. I. Mihălcescu, Ec. Matei Pîslaru, Ec. G.N. Nițu, *Scrierile părinților apostolici dimpreună cu Așezămintele și canoanele apostolice*, vol. I, Chișinău, 1927, pp. 81-93; Pr. I. Mihălcescu, Pr. Matei Pîslaru, *Scrierile părinților apostolici*, vol. 1, Râmnicu-Vâlcea, 1936, pp. 85-99; Pr. D. Fecioru, *Dub de viață nouă*, în col. „Pagini alese din Sfinții Părinți”, vol. 5, București, 1943.

sens pe care-l oferă și pr. Dumitru Fecioru. Spre exemplu, Șt. Berechet – primul traducător al *Didahiei* – indică în traducerea sa „mesajul” euharistic al *Didahiei*: „Iar în ceia ce privește Euharistia, mulțumiți în acest chip”²³. Cea mai nouă traducere în spațiul românesc a acestei opere „problematică”, aparține diac. Ioan I. Ică jr. În lucrarea *Canonul Ortodoxiei* (vol. I), diac. Ioan Ică jr. traduce *μετὰ δὲ τὸ ἐμπλησθῆναι οὕτως εὐχαριστήσασα* în mod exact, și anume: „Iar după ce v-ați săturat, așa să mulțumiți”²⁴. Aceeași critică cu privire la valențele traducerii o aduce și pr. Daniel Benga, în manualul său dedicat *Metodologia cercetării științifice*²⁵.

Iată, deci, miza „filologică” cu valențe teologice: „V-ați împărtășit” sau „v-ați săturat”? Pentru a înțelege cu adevărat problematica, redăm mai jos traducerea celor două capitole din *Didahie*²⁶, indicând și diferite nuanțe traductologice pe care le propunem cititorului:

IX:

¹ Despre [= cu privire la]²⁷ Euharistie, așa să mulțumiți,

² Mai întâi, despre [= cu privire la] potir:

«Mulțumim Ție, Tatăl [= Părintele] nostru,
Pentru Sfânta vie a lui David, slujitorul Tău,
pe care ne-ai făcut-o nouă cunoscută prin Iisus, Slujitorul²⁸ Tău;
Slavă Ție în veci».

³ Iar despre [= cu privire la] frângere:

«Mulțumim Ție, Tatăl [= Părintele] nostru,
Pentru viața și cunoașterea,
pe care ni le-ai făcut cunoscute prin Iisus, Slujitorul Tău;
Slavă Ție în veci».

⁴ Precum această frângere era împrăștiată deasupra munților,
iar adunată, una s-a făcut,

²³ Șt. Berechet, *op. cit.*, p. 780.

²⁴ Diac. Ioan I. Ică jr., *Canonul Ortodoxiei*, vol. I: „Canonul Apostolic al primelor secole”, Editura Deisis/Stavropoleos, Sibiu, 2008, pp. 565-572 (aici p. 569).

²⁵ Pr. Dr. Daniel Benga, *Metodologia studiului și cercetării științifice în Teologie*, Editura *Σοφία*, București, 2003, pp. 124-125; Idem, *Metodologia cercetării științifice în Teologia istorică*, Editura *Σοφία*, București, 2005, pp. 121-123.

²⁶ Traducere efectuată după ediția critică din: *SCh Didasc.*, 248, 9-10, 174-182, Rordorf/ Tuilier.

²⁷ Περὶ δὲ τῆς εὐχαριστίας a fost tradus în multe ediții cu „Iar cu privire la Euharistie”. Vezi: *PSB* 1, IX, 1, p. 29; cf. Diac. Ioan I. Ică jr., *op. cit.*, I, p. 568.

²⁸ Pr. D. Fecioru traduce *παιδός* cu „Fiu” (*ύός*). Vezi: *PSB* 1, IX, 2, p. 29. Aceiași fenomen se petrece și în IX, 3.

așa să se adune Biserica Ta de la marginile pământului
întru Împărăția Ta;

Că a Ta este slava și puterea, prin Iisus Hristos, în veci.

⁵Nimeni să nu mănânce, nici să bea din Euharistia voastră,
ci [numai] cei botezați în numele Domnului; căci despre aceasta

Domnul a spus:

«Nu dați ceea ce este sfânt [*τὸ ἅγιον*]²⁹ câinilor».

X:

¹Iar după ce v-ați săturat, așa să mulțumiți:

²Mulțumim Ție, Părinte Sfinte³⁰,

Pentru Sfânt numele Tău,

pe care l-ai sălășluit în inimile noastre,

și pentru cunoașterea, credința și nemurirea,

pe care ni le-ai făcut cunoscute prin Iisus, Slujitorul Tău;

Slavă Ție în veci.

³Tu, Stăpâne Atotțitorule³¹,

ai creat toate pentru numele Tău,

hrană [= mâncare] și băutură ai dat oamenilor spre desfătare,

ca să-Ți mulțumească.

Iar nouă ne-ai oferit hrană [= mâncare] duhovnicească și băutură

și viață veșnică prin <Iisus>, Slujitorul³² Tău.

⁴Mai înainte de toate Îți mulțumim, căci Puternic ești;

Slavă Ție în veci.

⁵Adu-Ți aminte, Doamne, de Biserica Ta,

ca s-o izbăvești pe ea de tot răul,

și să o desăvârșești pe ea întru iubirea Ta,

și adun-o pe ea, cea sfințită, din cele patru vânturi,

Întru Împărăția Ta, pe care i-ai gătit-o;

Că a Ta este puterea și slava în veci.

²⁹ O posibilă interpretare și pentru numele lui Hristos, care concordă cu adjectivul *τὸ ἅγιον ὄνομα*. Așadar, nu trădați „numele cel sfânt” al lui Hristos.

³⁰ Fiind vorba de două vocative *πάτερ ἅγιε* [*Didasc.*, X, 2 (*SCb* Didasc., 248, 10.2, 178, Rordorf/ Tuilier)] am optat pentru această redare. La fel procedează și Pr. D. Fecioru (*PSB* 1, X, 2, p. 29). O altă formă întâlnim la Diac. Ioan I. Ică jr.: „Tată sfânt” (*Canonul Ortodoxiei*, I, p. 569).

³¹ Pr. D. Fecioru traduce *παντοκράτορ* cu „atotputernice”. Vezi: *PSB* 1, X, 2, p. 29.

³² Pr. D. Fecioru omite aici forma *παιδός σου* din original [*Didasc.*, X, 3 (*SCb* Didasc., 248, 10.3, 180, Rordorf/ Tuilier)]. Vezi: *PSB* 1, X, 2, pp. 29-30. Se observă și o greșeală de numerotare a paragrafelor.

⁶Să vină harul și să treacă lumea aceasta.

Osana Dumnezeului lui David.

De este sfânt cineva, să vină;

De nu este, să se pocăiască;

Maran atba [= Domnul vine];

Amin».

⁷Profetilor, însă, permiteți-le să mulțumească, cât doresc.

Versiunile în limba engleză a versetului în cauză („After you have taken your fill of food, give thanks as follows”³³), în italiană („Dopo esservi saziati, rendete grazie così”³⁴), franceză („Après vous être rassasiés, rendez grâce de cette manière”³⁵) conduc spre „saturație”, așadar spre starea de intensitate maximă. Forma *ἐμπλησθῆναι* este cunoscută încă din imaginile veterotestamentare (Deut. 6, 11; 8, 12 și Neem. 9, 25)³⁶ și deține același sens. Este greu de demonstrat că textul s-ar referi aici la Euharistie sau la o agapă, care ducea la o „saturație” după consumul de alimente („fill of food”). Ar putea fi vorba, în sens metaforic, și de o saturație pneumatică prin Împărtășirea *de* și *cu* Hristos, așadar, prin „Pâinea care S-a coborât din cer” (In 6, 41).

Scurte concluzii

1. În cadrul acestei semnalări cu privire la expresia *μετὰ δὲ τὸ ἐμπλησθῆναι οὕτως εὐχαριστήσατε* nu ne-am permis un excurs exhaustiv al problematicii în sine și al modului în care a fost analizată problema în manieră diacronică. Scurtele citări și menționări de titluri și-au propus să ofere credibilitate problematicii;

2. În mod cert vorbim despre două mari direcții în analiza capitolelor IX și X din cadrul *Didachiei*: pe de o parte, despre ceremonialul Euharistic (frângerea pâinii și rugăciunea pentru potir), care era înfăptuit în epoca primară după modelul lucanic, iar pe de altă parte, de o simplă sinaxă (agapă), considerată pe drept cuvânt un „ceremonial semiliturgic”;

³³Johannes Quasten, *Patrology...*, p. 32.

³⁴Idem, *Patrologia...*, p. 37.

³⁵*Didasc.*, X, 1 (*SCb* Didasc., 248, 10.1, 179, Rordorf/ Tuilier).

³⁶*Didasc.*, X, 1 (*SCb* Didasc., 248, 10.1, 178-9, nota 3, Rordorf/ Tuilier).

3. Dacă ținem cont de traducerea pr. D. Fecioru și a predecesorilor săi, atunci vom percepe expresia *μετὰ δὲ τὸ ἐμπλησθῆναι οὕτως εὐχαριστήσατε* ca având raportare strict la Euharistie. Totuși, ultima traducere și consemnările critice ale pr. Daniel Benga subliniază „gravitatea” metodei traductologice a pr. Fecioru și implicit a urmărilor la care conduce o privire unilaterală a problemei;

4. Expresia *μετὰ δὲ τὸ ἐμπλησθῆναι οὕτως εὐχαριστήσατε* o traducem prin „Iar după ce v-ați săturat, așa să mulțumiți” și credem că ea face referire la o agapă, și nu la Taina Euharistiei. Inclusiv traducerile moderne a expresiei grecești conduc spre aceeași valență a saturației prin mâncare. Interogația cuprinsă în titlul prezentului studiu își găsește o posibilă soluție: *miza traductologică conduce spre înțelegerea conotației teologice!*